Євген Сахновський,
Андрій Федорук
Чернівці

Осіпян О.Л. **Експериментальна історія: дослідницькі підходи та методи французької історичної школи «Анналів». Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Краматорськ, 2007. – 176 с**.

Трансформаційний період, який донині переживає суспільство незалежної України, наклав відбиток на всі сфери інтелектуального життя соціуму, в тому числі – історіографію. Її методологічне озброєння викликає занепокоєння у зв'язку з відставанням в освоєнні новітніх методів наукової роботи, консервацією характерних ще для початку XX ст. позитивістських підходів. Новації в царині теорії та методології історії є швидше результатом приватних ініціатив окремих істориків, ніж продуманою стратегією розвитку історіописання. Ще більш тривожною виглядає доволі поширена нині ситуація «двовір 'я», коли поверхове ознайомлення із сучасними західними методологіями не супроводжується спробами їх практичного застосування. Як дотепно висловився відомий в Україні критик, «нами» все ще пише дух позитивізму XIX ст., утримуючи від методологічного безумства».

Одна із причин окресленої вище ситуації – стан вищої професіональної освіти істориків. Блок теоретичних дисциплін – методологія історії, джерелознавство, курс зарубіжної історіографії, сучасні концепції гуманітарного знання – все це навіть у класичних університетах, не говорячи вже про «новоспечені», знаходиться на периферії загальної історичної освіти, яка нині систематично відновлює успадковану ще від колишнього СРСР провінційність, відірваність від світової історичної думки.

В означеному вище контексті поява навчального посібника Олександра Осіпяна – далеко не пересічна подія, яка засвідчує прагнення окремих істориків, насамперед молодого покоління, не тільки самотужки подолати методологічний інфантилізм, а й донести

це прагнення до студентів. Хоча школа «Анналів» нині вже не вважається новим напрямком в історичній науці, вибір автора є надзвичайно вдалим, оскільки, по-перше, саме ця школа визначала новітні тенденції розвитку історичної думки трьох поколінь французьких істориків впродовж майже всього XX століття, а по-друге, обраний напрямок дозволяє збагатити уяву допитливих студентів («розбудити апетит», як висловився О. Осіпян, посилаючись на Марка Блока) стосовно методів досліджень у галузі історії ментальностей, квантитативної історії, гео-історії, мікроісторії, історії уявлень, психо-історії тощо. У короткому вступі до посібника констатується: "Саме прагнення до змін і пошук нових шляхів у пізнанні минулого є найбільш визначальними рисами руху «Анналів» " (с.8).

Структура посібника проста й зрозуміла, побудована на біоісторіографічних нарисах тих істориків, які типово представляли три покоління руху «Анналів» - від його формування у 1920-х роках до початку 1990-х рр. Отож, у поле уваги автора потрапили різнопланові постаті істориків, які жили і працювали у різні періоди «короткого», як його тепер називають, XX століття та мали відмінні професіональні інтереси й дослідницькі уподобання. Втім, слід зазначити, що при всьому намаганні рівномірного розподілу наукових здобутків «інтелектуальних революціонерів» (с.39) центральне місце віддане зрештою одному з них – Фернану Броделю. Враховуючи той факт, що саме він впродовж тридцятиліття (з 1956 по 1985 рр.) залишався не тільки провідним, але й найбільш впливовим серед французьких істориків, автор присвятив йому майже весь другий розділ.

Реалізований О. Осіпяном проект навчального посібника безперечно заслуговує на високу оцінку. Автор вміло використовує методику психобіографічних та біоісторіографічних досліджень: не обмежуючись лише науковою діяльністю вчених, він приділяє належну увагу їх життєвому шляху та особистісним характеристикам. У дидактичному плані посібник, здається, відповідає усім сучасним вимогам. Окрім коректно сформульованих питань до кожного розділу, добре підібрані додатки у вигляді уривків із творів Марка Блока, П'єра Губера, Філіпа Ар'єса, Жака Ле Гоффа та інших типових представників школи «Анналів». На належному рівні подані примітки до розділів та бібліографія, яка включає основну і рекомендовану літературу, а також перекладені (російською і, зрідка, українською) твори подвижників руху «Анналів».

Проте не все в роботі видається вдалим. При складанні бібліографії та «Додатків» автор якось «не помітив», що посібник все-таки присвячений французьким історикам, які писали (і думали)

французькою мовою. На превеликий жаль, мовою оригіналу ні одна робота не наведена. Цей прикрий факт може мати, враховуючи майбутню читацьку аудиторію, подвійні наслідки. У непідготовленого читача, який вперше дізнається про школу «Анналів», може скластися враження, що її яскраві представники взагалі не писали французькою. Натомість надміру обізнаний і допитливий студент може послатися на авторитет Умберто Еко, який прямо заявляє: «Не можна вважати джерелом текст, що вивчається в перекладі»[1]. Зі свого боку підтвердимо цю заяву одним конкретним прикладом. У визнаному вдалим перекладі Олександром Мокровольським праці відомого англійського історика-теоретика Робіна Дж. Колінгвуда «Ідея історії» (якщо точніше, додатках до неї) є такий ляпсус. На стор. 470, де мова йде про викладання історії в школі, читаємо (4-й рядок знизу): «Отже, всяке викладання науки є з необхідності догматичним, і історія як шкідливий предмет (підкр. нами – Є.С., А.Ф.) повинна бути догматичною історією…»[2]. Питання: чи всі читачі здогадаються, що йдеться насправді про історію як шкільний предмет? Питання риторичне, бо ж не виключено, що знайдуться і такі читачі, які додадуть ім'я Р. Дж. Колінгвуда до списку тих відомих авторитетів, які вважали історію «найнебезпечнішим продуктом, виробленим хімією інтелекту» (Поль Валері).

Загалом же зазначене зауваження не применшує вартості рецензованого навчального посібника, автор якого щиро прагне привернути увагу студентів та молодих науковців до методологічних новацій школи «Анналів». І, напевно, враховуючи дидактичні аспекти праці Олександра Осіпяна, її інспіруюче значення для нових поколінь істориків, поставлена мета цілком досягнута.

Наостанок зауважимо, що посібник виданий у Краматорську. Цей факт засвідчує відносність поняття «провінційності». Здається, не тільки в галузі конкретних історичних досліджень ми, на відміну від російських колег, успішно уникаємо поділу на «дві України»: виконані в провінції теоретико-методологічні праці не поступаються столичним.

---

[1] Эко Умберто. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки / Пер. с итал. – СПб, 2006. – С.90.

[2] Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії / Пер. з англ. – К.: Основи, 1996. – С.470